

بررسی تطبیقی مالیات بر مجموع درآمد و خمس

مجید رضایی دوانی^۱

علی اکبر خادمی^۲

فرشته حاج محمدی^۳

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۱/۱۱/۲۳ تاریخ دریافت: ۱۳۹۱/۱۰/۱۰

چکیده

در زمان حاضر لزوم پرداخت انواع مالیات‌های حکومتی به همراه حقوق مالی دینی و ارتباط آنها با یکدیگر، از مسائلی است که نظام مالیاتی، نهادهای دینی و نیز مردم با آن مواجه است. تبیین نسبت این دو نوع پرداخت می‌تواند دغدغه‌های متدین، مقامات مالیاتی و قانون گذاران را رفع نماید. نوشته حاضر مالیات بر مجموع درآمد را با خمس از منظر فقه اسلامی مورد مقایسه قرار می‌دهد. خمس، کلیه ساختارهای مورد نیاز مالیات بر مجموع درآمد (بدون توجه به ملاحظات اجرایی) را دارا می‌باشد و می‌تواند به عنوان جایگزین مالیات بر درآمد اشخاص یا خانوار در نظر گرفته شود. تفاوت عمدی آن محدود بودن معافیت‌ها و گستردگی بودن هزینه‌های قابل قبول می‌باشد. اگر برقراری نظام خمس در اولویت قرار گیرد، اجرای آن نیازمند یک سیستم جامع اطلاعاتی از درآمد و هزینه افراد و خانوارها می‌باشد و دارای پیچیدگی‌هایی است که ممکن است تجربه مالیات بر مجموع درآمد تکرار گردد، ولی با تحول در سیستم اطلاعات درآمدی کشور این امر قابل تحقق است.

واژه‌های کلیدی: خمس، مالیات بر مجموع درآمد، مالیات‌های اسلامی، مالیات بر درآمد اشخاص، مالیات بر درآمد خانوار

۱- عضو هیأت علمی دانشگاه مفید rezaeedavani@gmail.com

۲- رئیس گروه امور پژوهشی سازمان امور مالیاتی کشور (نویسنده مسئول) khademi_j@yahoo.com

۳- کارشناس مسئول سازمان امور مالیاتی کشور

۱- مقدمه

یکی از دغدغه های فعالان اقتصادی در همه کشورها، نحوه تعامل آنها با نظام مالیاتی است. این تعامل به دلیل وجود بعضی از حقوق مالی در اسلام، در جوامع اسلامی مهمتر جلوه می‌کند. بعضی از این حقوق مالی به دلیل فرا زمانی و فرا مکانی بودن، امروزه نیز بر مسلمانان واجب است که زکات و خمس از اهم آنهاست. در نظام مالیاتی دولت اسلامی، مالیاتها هم باید از جنبه شرعی توجیه داشته باشند و هم از نظر اقتصادی. از سوی دیگر لازم است همان نقشی را که مالیاتهای مذهبی در صدر اسلام در هدایت فعالیتهای اقتصادی و کسب اهداف عدالت و توسعه اقتصادی دارا بوده اند را نیز داشته باشند. در عین حال، مالیاتهای مزبور باید نیازهای دولت اسلامی را در حال حاضر نیز تأمین کنند. یکی از نکاتی که لازم است در تدوین مقررات مالیاتی مورد توجه قرار گیرد آن است که نظام مالیاتی با نظام مالیاتهای اسلامی سازگار و هماهنگ باشد. گاه مالیات حکومتی در کنار مالیات اسلامی به عنوان مکمل عمل می‌کند، گاه از روش‌های مالیات اسلامی بهره‌برداری می‌شود و گاه نظام مالیاتی به گونه‌ای سامان می‌یابد که وقتی مالیات اسلامی آن پرداخت شود، مالیات حکومتی آن نیز پرداخت شده باشد.

بهره‌گیری از الگوی مالیاتهای اسلامی، ارتباط نظام مالیاتی کشور با اقتصاد اسلامی را عمیق تر خواهد ساخت و آن را به عدالت مالیاتی نزدیک خواهد کرد و در پذیرش عمومی آن نیز مؤثر است. مالیات بر مجموع درآمد از نظر مفهومی مشابهت نزدیکی با خمس دارد. سؤال اساسی این است که تفاوت‌ها و تشابهات مالیات بر مجموع درآمد با خمس چیست؟ کدامیک از نظام‌های مالیات بر مجموع درآمد انتبطاق بیشتری با خمس دارند؟ آیا می‌توان خمس را جایگزین مالیات بر مجموع درآمد نمود؟ و یا اینکه کدام یک از ویژگی‌های خمس را می‌توان در طراحی نظام مالیات بر مجموع درآمد بکار گرفت؟ نویسنده‌گان مقاله تلاش می‌نمایند از طریق تحلیل محتوا به سوالات مذکور پاسخ دهد. پاسخ به این سوالات می‌تواند به تبیین مشترکات و تفاوت‌های مالیات بر مجموع درآمد با خمس (با تأکید بر خمس کسب)، اسلامی تر ساختن نظام مالیاتی کشور و اجرایی ساختن الگوی مالیاتهای اسلامی در کشور کمک نماید.

در بررسی سوابق پژوهش موضوع مشابهی در خصوص مقایسه مالیات بر مجموع درآمد با خمس مشاهده نشده است اما پژوهش‌هایی با موضوعاتی همانند مقایسه مالیات‌های اسلامی و متعارف،

مالیات بر مجموع درآمد، برآورد خمس در کشور و مقایسه آثار اقتصادی مالیاتهای اسلامی و متعارف صورت گرفته است که در ادامه به آنها اشاره می‌شود:

گیلک حکیم‌آبادی (۱۳۷۹ الف، ص ۴۳ و ۱۳۰) در رساله دکتری با عنوان امکان جایگزینی خمس با مالیات بر درآمد و آثار آن بر برخی از متغیرهای کلان اقتصادی به صورت مختصر خمس را با مالیات مجموع درآمد مقایسه کرده است. وی (۱۳۸۹) معتقد است خمس و زکات دارای نرخ تناسبی و یا تصاعدی پایین هستند از این‌رو نقش زیادی در توازن ثروت و کاهش نابرابری درآمد ندارند. ایشان همچنین (۱۳۷۹ ب) عنوان می‌کند اجرای نظام مالیات بر درآمد در اسلام می‌تواند کاستیهای آثار توزیعی نظام مالیات بر درآمد فعلی را تا اندازه‌ای مرتفع سازد و نظام خمس با کمترین اختلال در کارایی اقتصادی موجب تقویت عدالت عمودی خواهد شد. رضایی (۱۳۸۸) نیز معتقد است نرخ پایین، ثبات و عبادی بودن از بروز عدم کارایی جلوگیری می‌کند. اثر خمس و زکات بر سرمایه‌گذاری تفاوت دارد و مالیات‌های شرعی به صور مختلف از سرمایه‌گذاری حمایت کرده است.

رفیعی آتانی (۱۳۹۰) ضمن تجزیه و تحلیل آثار اقتصادی خمس به عنوان یک نرخ مالیاتی در نظام اقتصادی اسلام، با شاخص‌های متعددی نشان داد که خمس یک نرخ صعودی مالیاتی است و اثر ضد انگیزشی برای تولید کننده ندارد.

کیاء‌الحسینی (۱۳۸۸) ضمن بررسی تأثیر خمس ارباح مکاسب بر توزیع درآمد (مطالعه موردي ۱۳۶۵-۱۳۸۴) نشان می‌دهد درآمد برآوردهای گروه‌های اول تا سوم درآمدی در هر سال کمتر از هزینه‌های برآوردهای و درآمد برآوردهای گروه‌های هفتم تا دهم درآمدی برای تمامی سال‌های مطالعه شده، از هزینه برآورده آنها بیشتر بوده و لذا گروه‌های اول تا سوم از پرداخت خمس معاف بوده‌اند و پایه خمس این گروه‌های هفتم تا دهم در هر سال مثبت می‌باشد.

شعبانی و کاشیان (۱۳۹۰) نشان دادند که بازتوزیع زکات و خمس در جامعه اثر بسیار زیادی بر کاهش ضریب جینی در ایران دارد و باید به قانونی کردن خمس و زکات در طرح تحول اقتصادی (محور نظام مالیاتی)، توجه بسیار زیادی شود.

گیلک حکیم‌آبادی (۱۳۸۸) ضمن مقایسه وجوده شرعی (زکات و خمس) با مالیات پیشنهاد می‌نماید با توجه به واقعیت‌های امروز کشور، وجوده اسلامی می‌تواند به عنوان بخشی از مالیات پذیرفته شود و در نتیجه نظام مالیاتی، تلفیقی از وجوده شرعی و قانونی شود. سیدنورانی و موسوی

بررودی (۱۳۸۹) پیشنهاد می نمایند افرادی که خمس و زکات خود را می پردازند به اندازه پرداخت واجبات اسلامی از پرداخت مالیات معاف شوند.

زهی و محمدخانلی (۱۳۹۰) در بررسی عوامل مؤثر در مالیات‌های اسلامی به عنوان یکی از اهرم‌های رشد و توسعه اقتصادی نشان می دهد مؤдیان و مبلغان اسلامی بر عقلایی تلقی شدن پرداخت مالیات، رعایت اصل فطرت، داوطلبانه بودن پرداخت مالیات‌ها، سهولت وصول مالیات، به صرفه بودن وصول مالیات و رعایت اصل ارجحیت منافع مردم، اتفاق نظر دارند.

عبیری (۱۳۸۹) در بررسی تطبیقی احکام خمس و زکات با قوانین مالیاتی ایران چنین بیان می دارد که هر چند قوانین مالیاتی روزآمدی و تدوین بهتری دارند اما دایره احکام خمس و زکات وسعت بیشتری از مالیات داشته و منابع بیشتری را شامل می شوند.

قائینی (۱۳۹۰) در بررسی نسبت بین واجبات مالی اسلام و مالیات‌های متعارف در اهداف و مقاصد بیان می کند حاکم مؤظف به تأمین نیازهای نیازمندان در فرض عدم کفايت مقررات مالی پرداخت به ایشان می باشد و خمس بدل از زکات به خاطر تأمین نیاز خاندان پیامبر مقرر شده که علاوه بر تأمین نیازهای فردی ایشان تأمین شوون امامت را در بر دارد.

مصطفی‌مقدم و همکاران (۱۳۹۰) نشان می دهند پذیرش تقسیم‌بندی انجام شده در رابطه با منابع درآمدی بیت‌المال، ثمرات و درس‌های مشخصی برای نظام مالیاتی و یارانه در کشور به همراه دارد که نمی‌توان از آن غافل بود.

فرقان دوست حقیقی و یاری (۱۳۸۶) عواملی چون فقدان سیستم کارآمد و ابزار لازم برای جمع آوری و مبادله اطلاعات درآمدی مؤدیان و اختصاص ندادن شماره منحصر به فرد برای هر مؤدی را باعث عدم تجمیع درآمدهای مؤدیان و لغو ماده ۱۲۹ ق.م. عنوان کرده اند.

مقاله حاضر در چهار بخش تنظیم شده است: در بخش اول کلیات مرتبط با مالیات بر مجموع درآمد بررسی می شود. بخش دوم مقاله به بررسی ساختار مالیات بر مجموع درآمد در ایران و تجربه برخی از کشورها در اجرای مالیات بر مجموع درآمد اشخاص و خانوار می پردازد و در بخش سوم چارچوب کلی الگوی مالیاتی خمس (با تأکید بر خمس ارباح مکاسب) بررسی می شود و در بخش چهارم خمس ارباح مکاسب با مالیات بر مجموع درآمد از ابعاد مختلف مورد مقایسه قرار می گیرد و در نهایت پیشنهاداتی جهت سیاست‌گذاری مالیاتی ارائه می شود.

۲-کلیات مالیات بر مجموع درآمد (تعریف، انواع و آثار)

مالیات بر مجموع درآمد گسترده‌ترین پایه مالیاتی در هر سیستم مالیاتی است. کلیه افراد جامعه که به هر صورتی درآمدی کسب می‌کنند، می‌توانند پایه مالیات بر مجموع درآمد را تشکیل دهند. تعریف دقیق پایه مالیاتی در هر جامعه معمولاً به وسیله قانونگذار صورت می‌گیرد. گسترش کاربرد مالیات بر مجموع درآمد، نه تنها به مثابه مهم‌ترین و شاید منحصرترین پایه مالیاتی برای بهبود در توزیع درآمد، بلکه در راستای اجرای سیاست‌های یارانه‌ای و حمایتی و همچنین فراهم کردن بستر لازم برای اجرای بعضی از سیاست‌های دیگر اقتصادی، مثل پول‌شویی و کنترل فساد و قاچاق، مورد توجه نظامهای مالیاتی پیشرفت‌هه قرار گرفت. علاوه بر این، پایه مالیات بر مجموع درآمد امکان طبقه‌بندی مالیات دهنده‌گان را براساس درآمد و توانایی پرداخت ممکن می‌سازد (پژویان، مجله مجلس و پژوهش، ۱۳۸۳). از مهم‌ترین معایب سیستم مالیات بر مجموع درآمد آن است که اجرایی کردن آن بسیار هزینه‌بر و نیازمند یک بانک اطلاعاتی جامع در مورد منابع درآمدی مؤدیان مالیاتی است. در اقتصاد ایران به علت عدم اجرا و حذف پایه مالیات بر مجموع درآمد و وجود پایه‌های مالیاتی مجزا، علاوه بر اشکال عده فرار مالیاتی و عدم اجرای عدالت در برقراری مالیات بر مبنای جریان واقعی ثروت، مشکل اجرای تک تک پایه‌های مالیات را در بردارد (پژویان، ۱۳۸۹). سازمان مالیاتی باید برقراری انصاف و عدالت در جامعه را از سوی خود تضمین کند. اصل فایده و توانایی پرداخت متنضم پرداخت مالیات بر اساس استفاده اشخاص از امکاناتی است که دولت ارائه می‌کند. این دو اصل دولتها را به سمت سیستم‌های مالیاتی جمع درآمدی با نرخهای تصاعدی هدایت می‌کند. از جمله کشورهای جمع درآمدی می‌توان به آمریکا، لهستان، پرتغال، مجارستان، کانادا، آلمان، تونس، هندوستان، استرالیا، ترکیه، فرانسه و کره جنوبی اشاره کرد (OECD، ۲۰۰۸).

۱-۲- انواع نظام های مالیات بر درآمد

در بررسی ساختار مالیات بر درآمد اشخاص، دو نوع الگوی نظری شامل مالیات تفصیلی و مالیات بر کل درآمد وجود دارد. به عبارت دیگر، مالیات بر درآمد می‌تواند موردنی یا عمومی باشد:

الف) سیستم مالیات تفصیلی^۱

در سیستم مالیات تفصیلی، انواع منابع درآمد به صورت جداگانه و تحت مقررات مربوط به هر یک مشمول مالیات قرار می‌گیرند. به این ترتیب برای درآمد حاصل از عملیات غیرصنعتی و بازرگانی، حقوق، دستمزد، اوراق بهادار و سهام (بهره و سود)، درآمد املاک و مستغلات و غیره ممیزی جداگانه‌ای صورت می‌گیرد. سیستم تفصیلی معمولاً با جمع درآمد همراه است که نسبت به مجموعه درآمد اشخاص از کلیه منابع اعمال می‌گردد. این روش در کشورهای در حال توسعه مورد استفاده قرار می‌گیرد که در آن نرخ‌های مالیاتی متفاوتی برای هر یک از منابع اعمال می‌شود (توكل، ۱۳۷۹: ۳۳۷).

ب) سیستم مالیات بر کل درآمد یا مالیات بر درآمد جهانی^۲

در سیستم مالیات بر کل درآمد یا مالیات بر درآمد جهانی، درآمد مؤدی از همه منابع در سطح شخص حقیقی (یا در سطح خانواده) مشمول مالیات قرار می‌گیرد و اکثر کشورها از این سیستم استفاده می‌کنند. در سیستم مالیات بر مجموع درآمد، تمام منابع درآمدی فرد مشخص می‌شود و پس از کسر تخفیف‌ها و درآمدۀایی که مالیات آن پرداخته شده، یک نرخ واحد و یا «نرخ‌های تصاعدی» برای آن تعیین می‌شود. به عبارت دیگر تمام منابع درآمد فرد (خانوار) مانند درآمد نیروی کار، مشاغل، عایدی سرمایه و غیره در یک مدت زمان معین، تعیین و بر آن نرخ مالیاتی وضع می‌شود (توكل، ۱۳۷۹).

مالیات بر درآمد خانوار^۳ نوعی مالیات بر درآمد افراد می‌باشد، که در آن مجموع درآمد اعضای خانواده مبنای محاسبه مالیات قرار می‌گیرد و زوجین اظهار نامه مالیاتی خود را به صورت مشترک پر می‌کنند^۴ و مجموع درآمد آنها بعد از اعمال تمام انواع کسورات و تخفیفات، مبنای محاسبه مالیات قرار می‌گیرد. این سیستم در مقابل مالیات بر درآمد شخص^۵ می‌باشد که در آن درآمد هر کدام از اعضای خانواده به

1. Schedular Tax System

2.Global Income Tax

3. Household Tax

4. Joint Filing

5. Individual Income Tax

صورت جداگانه مشمول مالیات می‌گردد، حتی اگر فرد در خانواده‌ای زندگی کند که دیگر اعضای خانواده نیز درآمد مشمول مالیات کسب می‌نمایند.

به طور سنتی، انتخاب بین مالیات بر خانوار^۱ و مالیات بر فرد^۲، مبنای کار در فرآیند پیاده سازی یا اعمال نظام مالیات بر درآمد در هر کشوری است. در انتخاب بین مالیات بر خانوار و مالیات بر فرد، کشورها اهداف متنوعی همانند کفایت درآمد، رسیدن به عدالت (عدالت افقی و عدالت عمودی) و ختشی بودن مالیات نسبت به ازدواج در ساختار مالیات بر درآمد را دنبال می‌کنند. امروزه این موضوع پذیرفته شده است که هیچ نوع مالیات بر درآمدی وجود ندارد که به وسیله آن بتوان به طور همزمان به تمام اهداف، عدالت افقی و عمودی، حذف اثرات مالیات تصاعدی و ختشی بودن بدھی مالیاتی نسبت به ازدواج نائل گردید.

در اکثر کشورهای OECD فرد به عنوان واحد مالیاتی تلقی می‌شود و پرکردن اظهارنامه مالیاتی به صورت مشترک در اکثر کشورها مجاز نمی‌باشد. پر کردن اظهارنامه مالیاتی به صورت مشترک فقط در ۶ کشور بلژیک، فرانسه، یونان، لوگرامبورگ، پرتغال و سوئیس ضروری می‌باشد. در حالی که در هفت کشور آلمان، ایسلند، ایرلند، نروژ، لهستان، ایالات متحده و اسپانیا به زوجین اجازه داده شده است تا خودشان نسبت به پر کردن اظهارنامه مالیاتی به صورت مشترک و یا به صورت جداگانه، حق انتخاب داشته باشند. پر کردن اظهارنامه به صورت مشترک، فقط زمانی که زوجین بتوانند از معافیت‌ها و تمھیداتی مانند تقسیم درآمد^۳ استفاده نمایند، می‌تواند باعث ایجاد تفاوت با اظهارنامه انفرادی باشد؛ در غیر اینصورت هیچ تفاوتی مابین پر کردن اظهارنامه به صورت مشترک و انفرادی وجود ندارد. مالیات بر درآمد خانوار در بسیاری از مواقع به منظور حذف اثرات مالیات تصاعدی بکار گرفته می‌شود (زایر و نیکی اسکویی، ۱۳۸۸).

1. Family Tax

2. Individual Tax

۳- تقسیم درآمد ترتیبی است که در آن قانون مالیاتی به زن و شوهر اجازه می‌دهد تا معدل درآمدهای خود را مشمول مالیات قرار داده و بدین طریق بتوانند اثرات نرخ‌های تصاعدی را کاهش دهند. تقسیم کردن درآمد فقط در ۹ کشور OECD وجود دارد.

۲-۲-آثار اقتصادی مالیات بر مجموع درآمد

برخی از اقتصاددانان معتقدند از آنجایی که در نهایت پرداخت‌کننده نهایی مالیات، افراد هستند و همه جریان‌های درآمد نیز به فرد یا افراد منتهی می‌شود، مجموع درآمد می‌تواند پایه مالیاتی مناسبی باشد. طبق این نگرش، پایه مالیات بر مجموع درآمد، نه تنها تأمین‌کننده درآمد برای دولت است، بلکه ابزار مناسبی برای اجرای برنامه‌های بهبود در توزیع درآمد، شفافسازی در حسابهای مالی و عدم اثرگذاری تخریبی در تخصیص منابع است. همچنین طرفداران این سیستم معتقدند مطابق اصل توانایی پرداخت، با چنین سیستمی می‌توان بار مالیاتی را به افرادی که از امکانات و فرصت‌های بیشتری برخوردارند، تحمیل کرد (تاش، هفته نامه خبری- تحلیلی برنامه، ۱۳۹۰). اگر مالیات تصاعدی بر مجموع درآمد اعمال شود، به خوبی می‌تواند در بهبود توزیع درآمد در یک جامعه مؤثر باشد (پژویان، ۱۳۸۹).

مالیات بر مجموع درآمد اثر مستقیم خود را بر مقدار مصرف و پس‌انداز جامعه می‌گذارد ولی از آنجا که کاهش در مصرف با یک نسبت در مورد مجموع کالاها و خدمات صورت می‌گیرد این نوع مالیات آثار مختل‌کننده در سیستم قیمت‌های نسبی باقی نمی‌گذارد. به همین دلیل گفته می‌شود که مالیات بر مجموع درآمد در تخصیص عدم کارایی ایجاد نخواهد کرد. اعمال نرخ تصاعدی بر مجموع درآمدهای بالاتر، با هدف کاهش نسبی درآمد آنان نسبت به قشرهای کم درآمد برقرار می‌شود و نتیجه آن کاهش مصرف و پس‌انداز خانوارهای ثروتمندتر به نسبت بیشتری از خانوارهای فقیر خواهد بود. بدیهی است که تأثیر منفی مالیات بر مجموع درآمد بر پس‌انداز بهطور کلی پذیرفتی است، ولی مالیات تنها عامل مؤثر بر پس‌انداز نیست، بلکه یکی از عوامل مؤثر بر پس‌انداز است. انتقاد دیگر وارد بر مالیات بر درآمد شخص این است که موجب کاهش انگیزه فعالیت شخص و سرمایه‌گذاری مولد می‌گردد (پژویان، مجله حسابدار، ۱۳۷۵).

با استفاده از نظام مالیات بر مجموع درآمد می‌توان به آمارهای مربوط به درآمد سرمایه مثل بهره، سود، عایدی سهام و همچنین به آمارهای درآمد کار مثل حقوق، دستمزد، مزايا، تأمین اجتماعی دسترسی پیدا کرد که این امر هم از لحاظ سیاست مالیاتی و هم از لحاظ ایجاد برابری در ساختار مالیاتی تأثیرگذار است. گستردگی منابع مالیاتی از دیگر مزايا قانون مالیات بر مجموع درآمد است و گستردگی پایه مالیاتی این امکان را برای سیاستگذار مالیاتی فراهم می‌کند که بتواند حجم بیشتری از مالیات را با هزینه کمتری از افراد اخذ کند (ابراهیم رضایی، ۱۳۸۸).

۳- ساختار مالیات بر مجموع درآمد در نظام مالیاتی ایران و دیگر کشورها

۱-۳- مالیات بر مجموع درآمد در ایران

اولین طراحی نظام مالیاتی ایران در سال ۱۳۴۵ به صورت سیستم مالیات تفصیلی تدوین شد و پس از انقلاب دستخوش تغییراتی شد که نتیجه آن قانون جدید مالیات‌های مستقیم در سال ۱۳۶۶ بود. اصلاحیه بعدی ق.م. سال ۱۳۷۱ به تصویب مجلس شورای اسلامی رسید و در سال ۱۳۸۰ لایحه «اصلاح موادی از قانون مالیات‌های مستقیم» به تصویب مجلس شورای اسلامی رسید. از سال ۱۳۴۵ لغایت ۱۳۸۰ قانون مالیات بر مجموع درآمد در قوانین مالیاتی وجود داشته است. اما به دلیل فقدان سیستم کارآمد و ابزار لازم برای جمع آوری و مبادله اطلاعات درآمدی مؤدیان و اختصاص ندادن شماره منحصر به فرد برای هر مؤدی، ضعف فرهنگ مالیاتی و ضعف اراده اجرایی سازمان امور مالیاتی (فرقان دولت حقیقی و یاری، ۱۳۸۶) در اصلاحیه سال ۱۳۸۰ حذف شد و بعد از گذشت ده سال اصلاحیه دیگری در سال جاری تقدیم مجلس شده است که در آن مالیات بر مجموع درآمد نیز پیش‌بینی شده است. جدول زیر منابع مالیاتی قانون مالیات‌های مستقیم و لایحه پیشنهادی را نشان می‌دهد.

جدول (۱)- منابع مالیاتی قانون مالیات‌های مستقیم و مالیات بر مجموع درآمد در لایحه پیشنهادی

لایحه پیشنهادی	قانون مالیات‌های مستقیم	ماده قانونی	پایه مالیاتی
مشمول مالیات	---	۵ لایحه	مالیات بر مجموع ثروت (مجموع ارزش دارایی‌های بیش از بیست میلیارد ریال)
---	حذف شد	۳-۹	مالیات سالانه املاک
---	حذف شد	۱۰-۱۱	مالیات مستغلات مسکونی خالی
---	حذف شد	۱۲-۱۶	مالیات بر اراضی بایر
مشمول مالیات	مشمول مالیات	۱۷-۴۳	مالیات بر ارث
مشمول مالیات	مشمول مالیات	۴۴-۵۱	حق تمیر
مشمول مالیات	مشمول مالیات	۴۸	دو در هزار حق تمیر سهام و سهم الشرکه کلیه شرکتهای ایرانی موضوع قانون تجارت به استثنای شرکت‌های تعاضی براساس ارزش اسمی سهام یا سهم الشرکه
مشمول مالیات	مشمول مالیات	۵۳	مالیات بر درآمد اجاره املاک
مشمول مالیات	مشمول مالیات	۵۹	نقل و انتقال قطعی املاک
مشمول مالیات	مشمول مالیات	۵۹	انتقال حق واگذاری محل
مشمول مالیات	---	۷ لایحه	معاملات مکرر (نقل و انتقال قطعی املاک و انتقال حق واگذاری محل مازاد بر دو بار در سال)
مشمول مالیات	مشمول مالیات	۷۷	نقل و انتقال قطعی ساختمان‌های نوساز (درآمد حاصل از ساخت و فروش املاک)
معاف از پرداخت مالیات	معاف از پرداخت مالیات	۸۱	مالیات برآمد کشاورزی
مشمول مالیات	مشمول مالیات	۸۲	مالیات برآمد حقوق
مشمول مالیات	مشمول	۹۳	مالیات برآمد مشاغل

لایحه پیشنهادی	قانون مالیات‌های مستقیم	ماده قانونی	پایه مالیاتی
	مالیات		
مشمول مالیات	مشمول مالیات	۹۳	درآمدهای ناشی از فعالیت‌های مضاربه در صورتی که عامل (مضارب) یا صاحب سرمایه شخص حقیقی باشد
مشمول مالیات	مشمول مالیات	۱۰۵	مالیات بردرآمد اشخاص حقوقی
معاف از پرداخت مالیات	معاف از پرداخت مالیات	۱۰۵	سود سهام یا سهام الشرکه دریافتی
مشمول مالیات	مشمول مالیات	۱۱۵	مالیات آخرین دوره عملیات اشخاص حقوقی که منحل می شوند
مشمول مالیات	مشمول مالیات	۱۱۹	مالیات درآمد اتفاقی (درآمد نقدی و یا غیر نقدی که شخص حقیقی یا حقوقی به صورت بلاعوض و یا از طریق معاملات محاباتی و یا به عنوان جایزه یا هر عنوان دیگر از این قبیل تحصیل می‌نماید)
معاف از پرداخت مالیات	معاف از پرداخت مالیات	۱۲۷	الف: کمک‌های نقدی و غیرنقدی بلاعوض سازمان‌های خیریه یا عام المنفعه یا وزارتاخانه‌ها یا مؤسسه‌های دولتی و شرکت‌های دولتی یا شهروداریها یا نهادهای انقلاب اسلامی به اشخاص حقیقی غیر از مواردی که مشمول مالیات فصل حقوق است
معاف از پرداخت مالیات	معاف از پرداخت مالیات	۱۲۷	ب: وجوده یا کمک‌های مالی اهدایی به خسارت دیدگان جنگ، زلزله، سیل، آتش سوزی و یا حوادث غیر مترقبه دیگر
معاف از پرداخت مالیات	معاف از پرداخت مالیات	۱۲۷	ج: جوایزی که دولت برای تشویق صادرات و تولید و خرید محصولات کشاورزی پرداخت می‌نماید
مشمول مالیات	حذف شد	۱۲۹ و ۱۲۹ لایحه	جمع درآمد ناشی از منابع مختلف
معاف از پرداخت مالیات	معاف از پرداخت مالیات	۱۳۶	وجوده پرداختی بابت بیمه عمر از طرف مؤسسه بیمه
معاف از پرداخت مالیات	معاف از پرداخت مالیات	۱۳۹	ز: درآمد اشخاص از محل وجوده بریه ولی فقیه، خمس و زکات
مشمول مالیات	مشمول	۱۴۳	نقل و انتقال سهام و حق تقدم سهام شرکتها و همچنین اوراق

لایحه پیشنهادی	قانون مالیات‌های مستقیم	ماده قانونی	پایه مالیاتی
	مالیات		بهادری که در بورس معامله می‌شوند
مشمول مالیات	مشمول مالیات	۱۴۳	سود ناشی نقل و انتقال سهام و حق تقدیم سهام شرکتها
معاف از پرداخت مالیات	معاف از پرداخت مالیات	۱۴۴	چیزیه منقول و مهریه اعم از منقول و غیرمنقول و جوايز علمی و بورس‌های تحصیلی و همچنین درآمدی که با بت حق اختراع یا حق اکتشاف عاید مختربین و مکتشفین می‌گردد
معاف از پرداخت مالیات	معاف از پرداخت مالیات	۱۴۵	جوايز متعلق به اوراق قرضه دولتی و استاد خزانه
معاف از پرداخت مالیات	معاف از پرداخت مالیات	۱۴۵	سود یا جوايز متعلق به حسابهای پس انداز و سپرده‌های مختلف نزد بانکهای ایرانی یا مؤسسات اعتباری غیر بانکی مجاز
معاف از پرداخت مالیات	معاف از پرداخت مالیات	۱۴۵	سود متعلق به سپرده‌های مربوط به کسور بازنستگی و پس انداز کارمندان و کارگران نزد بانک‌های ایرانی در حدود مقررات استخدامی مربوطه
معاف از پرداخت مالیات	معاف از پرداخت مالیات	۱۴۵	سود و جوايز متعلق به اوراق مشارکت

مأخذ: قانون مالیات‌های مستقیم و لایحه پیشنهادی

در ماده ۲۵ لایحه پیشنهادی متن ذیل به عنوان ماده ۱۲۹ مکرر به قانون فعلی الحاق شده است:

"ماده ۱۲۹ مکرر- هر شخص حقیقی که جمع درآمد وی از یک یا چند منبع از منابع مختلف اعم از معاف یا غیرمعاف و یا مشمول نرخ مقطوع در یک سال مالیاتی بیش از مبلغ یک میلیارد (۱۰۰۰/۰۰۰/۰۰۰) ریال باشد، نسبت به کل درآمد حاصله پس از کسر معافیت موضوع ماده ۸۴ این قانون، مشمول مالیات به نرخ مقرر در ماده ۱۳۱ این قانون خواهد بود.

تبصره ۱- فهرست اقلام هزینه‌ای مورد قبول موضوع این ماده به پیشنهاد سازمان امور مالیاتی کشور به تصویب وزیر امور اقتصادی و دارایی می‌رسد.

تبصره ۲- معافیت‌های مالیات بر درآمد مقرر در قوانین موضوعه، در خصوص مؤذیان مشمول حکم این ماده به عنوان مالیات بر درآمد با نرخ صفر تلقی گردیده و درآمدهای مذکور در محاسبه مالیات موضوع این ماده، به نرخ مقرر در این ماده مشمول مالیات می‌گردد.

تبصره ۳- مالیات‌های پرداختی که بابت هر یک از منابع مالیات بر درآمد سال مورد رسیدگی توسط مؤدیان مشمول حکم این ماده پرداخت گردیده است به عنوان علی‌الحساب مالیات پرداختی موضوع حکم این ماده تلقی خواهد شد.

تبصره ۴- مالیات‌های پرداختی که بابت هر یک از منابع مالیات بر درآمد سال مورد رسیدگی توسط مؤدیان مشمول حکم این ماده به نرخ‌های مقطوع پرداخت شده است به عنوان علی‌الحساب مالیات پرداختی موضوع حکم این ماده تلقی خواهد شد و درآمد حاصل از منابع مذکور در محاسبه جمع درآمد منظور خواهد شد. حکم این تبصره شامل درآمد نقل و انتقال املاک و حق واگذاری محل نمی‌باشد.

تبصره ۵- تعیین درآمد مشمول مالیات در خصوص منابع معاف از مالیات و یا منابع دارای نرخ مقطوع، به موجب دستورالعملی خواهد بود که به پیشنهاد سازمان امور مالیاتی کشور به تصویب وزیر امور اقتصادی و دارائی می‌رسد.

تبصره ۶- در محاسبه جمع درآمد اشخاص حقیقی، درآمد متعلق به اشخاص کمتر از ۱۸ سال سن به عنوان درآمد ولی ایشان تلقی می‌گردد.

تبصره ۷- اشخاص حقیقی ایرانی مقیم ایران که درآمد در خارج از کشور تحصیل کرده باشند، نیز مشمول مقررات این ماده خواهند بود.

تبصره ۸- اشخاص حقیقی موضوع این ماده مکلفند برای هر سال مالیاتی اظهارنامه مالیاتی جمع درآمد خود را طبق نمونه ای که سازمان امور مالیاتی کشور تهیه خواهد نموده تنظیم و تا آخر تیر ماه سال بعد به اداره امور مالیاتی که توسط سازمان مذکور تعیین می‌گردد، تسلیم و مالیات متعلق را پرداخت نمایند.

تبصره ۹- مرور زمان مالیاتی درخصوص مالیات‌های موضوع این ماده ده سال از تاریخ انقضای مهلت تسلیم اظهارنامه خواهد بود.

تبصره ۱۰- عدم انجام تکلیف مقرر در این ماده از ناحیه مؤدیان، علاوه بر تعلق جرائم و مجازات-های مقرر در این قانون، موجب محرومیت از حقوق ذیل می‌گردد:

۱- شرکت در مناقصه‌ها و مزایده‌ها یا انجام معامله یا انعقاد قرارداد با نصاب معاملات متوسط که مطابق تبصره (۱) ماده (۳) قانون برگزاری مناقصات مصوب ۱۳۸۳ تعیین می‌شود، با اشخاص ذیل:
الف) اشخاص موضوع مواد (۱) تا (۵) قانون مدیریت خدمات کشوری مصوب ۱۳۸۶؛

- ب) واحدهای زیر نظر مقام معظم رهبری اعم از نظامی و غیرنظامی و تولیت آستانه‌های مقدس؛
- ج) شوراهای اسلامی شهر و روستا و مؤسسات خصوصی حرفه‌ای عهدهدار مأموریت عمومی.
- ۲- دریافت تسهیلات مالی و اعتباری از بانکها و مؤسسات مالی و اعتباری
- ۳- تأسیس شرکت تجاری، مؤسسه غیرتجاری و عضویت در هیأت مدیره و مدیریت و بازرگانی هر نوع شرکت یا مؤسسه
- ۴- دریافت و یا استفاده از کارت بازرگانی
- ۵- اخذ موافقتنامه اصولی و یا مجوز واردات و صادرات
- ۶- عضویت در ارکان مدیریتی و نظارتی در تشکل‌های حرفه‌ای، صنفی، شوراهای نمایندگی مجلس شورای اسلامی
- ۷- عضویت در هیأت‌های رسیدگی به تخلفات اداری، انتظامی و انتصاب به مشاغل مدیریتی به ترتیبی که سازمان امور مالیاتی کشور اعلام می‌نماید، خواهد بود.
- تبصره ۱۱- تاریخ اجرای سیستم مالیات برجمع درآمد، دو سال پس از سال تصویب این اصلاحیه خواهد بود."

انتظار می‌رود با تصویب این لایحه در مجلس شورای اسلامی و اجرای طرح جامع مالیاتی موانع مربوط به عدم دسترسی به منابع درآمدی مؤدیان رفع گردد و زمینه مساعد جهت اجرای کامل آن فراهم گردد.

۳-۲-۳- تجربه سایر کشورها در مالیات بر درآمد اشخاص و خانوار

در ایالات متحده قانون مالیات بر درآمد افراد برای اولین بار در سال ۱۹۱۳ به تصویب رسید که فرد پایه اصلی مالیاتی بود؛ به طوری که بدون در نظر گرفتن وضعیت تأهل وی، و براساس درآمد شخصی اش مشمول مالیات می‌گردید. اما در قانون درآمد سال ۱۹۴۸، واحد مالیاتی از فرد به خانوار تغییر کرد. در این شرایط زوجین می‌توانستند درآمدشان را با یکدیگر جمع کنند و تقسیم بر دو کنند تا درآمد مشمول مالیات اشان مشخص شود. در حال حاضر بر اساس قوانین و مقررات مالیاتی ایالات متحده (۲۰۰۷)، مالیات را بر درآمد خالص^۱ افراد وضع می‌کنند. افراد متاهل می‌توانند، انتخاب کنند که اظهارنامه مالیاتی خود را به صورت جداگانه پر کنند و از کسورات فردی بهره‌مند گردد یا به صورت

1-Net Income Tax

مشترک که در این صورت از تخفیف های مربوط به زوجین متأهل استفاده می کنند. در ایالات متحده نرخ های مالیاتی بر اساس نحوه پر کردن اظهار نامه مالیاتی توسط مؤدیان طبقه بندی می شوند. اگر تفاوت بالایی در توزیع درآمد وجود داشته باشد، زوجینی که اظهار نامه مشترک پر کرده اند مالیات کمتری پرداخت خواهند کرد. لازم است فرزندان اظهار نامه مالیات بر درآمد جداگانه ای پر کنند و خودشان به صورت مجزا به پرداخت مالیات شان اقدام نمایند. (زایر و نیکی اسکویی، ۱۳۸۸).

در فرانسه مالیات بر درآمد عمدهاً بر درآمد خانوار اعمال می شود و محاسبه جداگانه فقط در موارد استثنایی صورت می گیرد. درآمد خانوار شامل درآمد زوجین و فرزندان مجرد زیر ۱۸ سال می باشد. با افراد مجردی که با یکدیگر ازدواج نکرده اند ولی با یکدیگر زندگی می کنند و یک قرارداد اشتراک منعقد کرده اند، به منظور اخذ مالیات همانند زوجین رفتار می شود. به والدینی که فرزندان آنها تحصیلات متوجهه یا دانشگاهی دارند، خانوارهایی که به منظور اداره امور خانوار مجبور به خرید خدمات می باشند و به هزینه های کودک داری برای بچه های زیر ۷ سال اعتبار مالیاتی تعلق می گیرد (زایر و نیکی اسکویی، ۱۳۸۸).

در آلمان شهر و ندانی که با یکدیگر زندگی می کنند، مجموع درآمدشان مشمول مالیات می باشد و درآمد فرزندان در درآمد مشمول مالیات والدین محسوب نمی گردد. یک تخفیف پایه از پایه مالیاتی هر شهر و ند کسر می شود. برای هر فرزند کسورات سالانه در نظر گرفته می شود (اگر زوجین اظهار نامه مشترک پر کنند مبلغ کسورات دو برابر خواهد گردید) (زایر و نیکی اسکویی، ۱۳۸۸).

اشخاص مقیم ترکیه از بابت کلیه درآمدهای کسب شده در سراسر دنیا مشمول مالیات بر درآمد هستند. سیستم مالیات بر درآمد، درآمد افراد را به هفت بخش طبقه بندی می کند: ۱- درآمد کسب و کار؛ ۲- درآمد کشاورزی؛ ۳- درآمد مشاغل استخدامی؛ ۴- درآمد مشاغل حرفه ای؛ ۵- درآمد حاصل از دارایی های غیر موقول؛ ۶- درآمد حاصل از دارایی های موقول؛ ۷- سایر درآمدها (درآمد اتفاقی و عوابد سرمایه). اثر خالص هر بخش به طور جداگانه محاسبه و سپس همه اثرات برای تشخیص نهایی و محاسبه درآمد مشمول مالیات با هم جمع می شوند. به غیر عایدی سرمایه، زیان حاصل از هر بخش را می توان با سود حاصل از بخش های دیگر جبران نمود. زیان سرمایه صرفاً با عایدی سرمایه قابل جبران است. در راستای مالیات بر درآمد دو دسته کسورات پیش بینی شده است: ۱) کسورات مجاز در محاسبه اثر خالص یک بخش درآمدی خاص؛ ۲) کسورات مجاز از مجموع کل بخش های درآمدی. کسورات

شامل کمک‌های بلاعوض واجد شرایط به سازمانهای رسمی (دولت، شهرداری) و به انجمن‌ها و بنیادهایی که توسط شورای وزیران به رسمیت شناخته شده‌اند می‌باشد. مجموع کمک‌های مالی قابل کسر، ۵٪ از درآمد اعلام شده مؤیدیان است. اما، کمک‌های مالی به سازمانهای رسمی جهت ساخت و ساز، تعمیر و نگهداری مدارس، خوابگاههای دانشجویی، خانه سالمدان و مرکز توانبخشی می‌تواند بدون محدودیت کسر شود. سایر کسورات از جمع درآمد مؤیدیان شامل حق بیمه برای بیمه شخصی و حق بیمه بازنیستگی است. نرخ تصاعدی مالیات بر درآمد سال ۲۰۰۷ از ۱۵ تا ۳۵ درصد می‌باشد (زمانیان، ۱۳۹۱).

هر شخصی که دارای محل اقامت باشد یا برای مدت یک سال یا بیشتر در کره جنوبی اقامت نموده باشد، نسبت به کل درآمدهایی که از منابع مختلف داخل یا خارج از کره تحصیل می‌نماید مشمول مالیات می‌باشد. شخصی که مقیم کره نباشد غیر مقیم تلقی می‌شود و فقط نسبت به درآمد تحصیل شده از منافع داخل کره مشمول مالیات می‌باشد.

درآمد تحصیل شده توسط اشخاص مقیم و غیر مقیم مشمول مالیات بر کل درآمد و مالیات تفصیلی (موردی) می‌باشد. به موجب مالیات بر مجموع درآمد، درآمد اجاره املاک، درآمد تجاری، حقوق و دستمزد، درآمد بازنیستگی، و "سایر درآمدها" جمعاً محاسبه و مشمول مالیات به نرخ تصاعدی می‌گردد. بهره و سود سهام تا سال ۱۹۹۷ مشمول مالیات بر کل درآمد بود و در حال حاضر، بهره و سود سهام مشمول مالیات تکلیفی به نرخ ۱۴٪ می‌باشد (حسنی، ۱۳۹۱).

۴- خمس

از مهمترین واجبات مالی، پرداخت یک پنجم اموال متعلق خمس است (رضایی، ۱۳۸۹، ص ۱۰۷-۱۱۳). اولین بار خداوند خمس را پس از جنگ بدر واجب کرد؛ به طوری که یک پنجم غنائم جنگی قبل از تقسیم بین جنگجویان جدا می‌شد و سپس مابقی آن میان جنگجویان تقسیم می‌شد. "و اعلموا انما غنمتم من شئ فَإِنَّ اللَّهَ خَمْسَهُ وَلِرَسُولٍ وَلِذِي الْقُرْبَى وَالْيَتَمِّ وَالْمَسَاكِينِ وَابْنِ السَّبِيلِ.[بدانید آنچه را غنیمت بدست آوردید یک پنجم آن برای خدا و برای پیامبر و برای خویشاوندان پیامبر و ایتام و فقراء و در راه ماندگان است . سوره انفال، ۴۱]". خمس متعلق به هفت مورد است: ۱- غنائم جنگی؛ ۲- معدن؛ ۳- غوص؛ ۴- کنز؛ ۵- زمینی که کافر ذمی از مسلمانان می‌خرد؛ ۶- مال مخلوط به حرام؛ ۷- ارباح مکاسب. فقهای عame عموماً خمس را متعلق به غنائم جنگی و کنز دوره جاھلی می‌دانند و

فقط ابوحنیفه معدن را نیز متعلق خمس می‌داند (رضایی، ۱۳۸۹: ۱۱۴). امروزه خمس معدن و ارباح مکاسب از مهمترین موارد خمس هستند. به علت استفاده دائمی از معدن و ارباح مکاسب که جنبه عمومی دارد و حجم هر دو زیاد است از مهمترین عامل مؤثر بر حجم خمس هستند.

هر نوع معدن اعم از طلا، نقره، نفت، سرب و آهن، چنانچه به حد نصاب بیست دینار شرعی (۱۵ مثقال صیرفی) برسد خمس آن واجب است. در معدن، هزینه کسب کسر می‌شود. خمس معدن؛ مشابه مالیات بدرآمد است.

۱-۴- مصرف خمس

بر طبق آیه قرآن شش مصرف برای خمس در نظر گرفته شده است که عبارتند از: خدا، پیامبر، ذی القربی، یتامی، مساکین و ابن‌سیbil. برطبق روایات، سهم خدا به پیامبر می‌رسد و پس از پیامبر سهم خدا و پیامبر به امام می‌رسد و مراد از ذی القربی ائمه معصومین هستند و سهم یتامی و مساکین و ابن‌سیbil مخصوص بنی‌هاشم است. زیرا خمس در عوض زکات است که به بنی‌هاشم نمی‌رسد. در میان فقهاء برخی قائل بر مصرف خمس به دو قسم کلی هستند: سهم امام که به مصرف امور خیر که مورد رضایت ائمه است می‌رسد و سهم سادات که به نیازمندان بنی‌هاشم اختصاص می‌یابد. در مقابل این رأی گروهی معتقدند تمام خمس به امام می‌رسد و امام برحسب صلاح دید، آن را مصرف می‌کند، البته از مهمترین مصارف آن تأمین هزینه زندگی فقرای بنی‌هاشم است. بنابراین خمس در ملک امام است و فقرای بنی‌هاشم مصرف خمس هستند نه مالک نیمی از آن. پذیرش هر کدام از دو قول مذکور برای دولت بسیار مهم و اساسی است. زیرا در عصر غیبت سهم امام در اختیار فقهاء جامع الشرایط قرار می‌گیرد و در صورت وجود دولت اسلامی وجود حاکم شرعی، حاکم می‌تواند از کل خمس یا سهم امام در مورد امور عمومی استفاده کند (رضایی، ۱۳۸۹: ۱۱۱).

۲- ویژگی‌های مهم خمس

- ۱- پایه خمس متنوع است و هر نوع درآمد، ثروت، پسانداز، انتقال دارایی همگی مشمول خمس هستند (رضایی، ۱۳۸۹: ۱۱۲).
- ۲- نرخ خمس گرچه ۲۰٪ است ولی در ربح کسب پس از معافیت هزینه سالیانه اگر مالیات خمس را به نسبت درآمد سالیانه حساب کنیم از ۲۰٪ بسیار کمتر است زیرا اگر مقدار پسانداز را به طور متوسط

۳۰٪ بدانیم خمس ۳۰٪ پس انداز نسبت به درآمد کل ۶٪ است. نرخ ۲۰٪ نیز در قیاس با نرخهای مالیاتی بالا نیست. علاوه بر اینکه خمس معدن و غوص در واقع اجاره استفاده از معدن و دریا است و ۲۰٪ غنائم جنگی یا کنتر نسبت به آنچه بدست آمده مبلغ زیادی نیست.

۳- خمس، پشتونه عظیمی برای تدارک هزینه‌های عمومی است. زیرا مقدار آن زیاد است و امکان دارد که کاملاً در اختیار حاکم قرار گیرد.

۴- خمس نرخ ثابت تناسبی است. از این رو به کارایی ضرر وارد نمی‌کند و از نظر اجرایی سهولت بیشتری دارد.

۵- خمس بر افراد حقیقی چه بالغ و چه صغیر واجب است ولی به نظر بسیاری، به درآمد اشخاص حقوقی خمس تعلق نمی‌گیرد زیرا افراد حقوقی مکلف نیستند. البته این امر منوط به تعریف دقیق شخص حقوقی است. در هر صورت از نظر فقهی این مسأله به نتیجه قابل اعتمادی نرسیده است.

۶- در خمس، درآمد هر فرد به صورت مستقل محاسبه می‌شود. اگر کیفیت کار افراد به گونه‌ای است که به صورت شراکت و مشترک درآمد کسب کنند و هزینه مجموع افراد از کل محاسبه شود و مشابه درآمد یک فرد باشد خمس، از کل حساب می‌شود.

۷- امروزه مهمترین مورد خمس، سود کسب و کار انواع درآمد حاصل از صنعت، کشاورزی و خدمات است. درآمد ناشی از حقوق و دستمزد، مستغلات، مشاغل آزاد، انتقال دارایی و هر نوع شغل مشمول خمس است.

هیچ درآمدی معاف از خمس نیست. در ارباح مکاسب علاوه بر هزینه کسب، هزینه زندگی نیز کسر می‌شود. مراد از هزینه، مواردی است که برای گذران زندگی لازم است. مصارف خود و خانواده و افراد تحت تکفل شامل خوراک، پوشان، مسکن، مرکب، زیارت و مانند آن معاف از پرداخت خمس است. از این رو خمس ارباح مکاسب مشابه مالیات بر پس انداز سالیانه است. به منافع سالیانه حاصل از کسب و کار فرد پس از کسر هزینه‌های مصرف شده طی آن سال خمس تعلق می‌گیرد. هزینه تأمین ابزار کار و سرمایه جزء هزینه حساب نمی‌شود، مگر آنکه در صورت پرداخت خمس نتوان با مابقی، کار مناسب و در حد نیاز داشت. برخی از فقهاء درآمد سالیانه را اعم از درآمد حاصل از کار و سرمایه و منافع و فوایدی مانند هبه و جایزه که بدون کسب بدست آید می‌دانند (امام خمینی، تحریر الوسیله، ج ۱: ص ۳۵۶-۳۶۲).

۵- مقایسه خمس ارباح مکاسب با مالیات بر مجموع درآمد**۵-۱- شباهت در تجمعی درآمدها**

از آنجایی که در خمس به منظور کسر هزینه های زندگی تجمعی همه درآمدهای فرد لازم است، از این حیث مشابهت زیادی با مالیات بر کل درآمد دارد. البته برای کسی که درآمدهای گوناگونی دارد اگر حساب سود و زیان هر شغل کاملاً جدا باشد، باید درآمد و هزینه هر یک را جداگانه حساب و خمس هر یک را جداگانه محاسبه کند ولی برای محاسبه هزینه زندگی می توان آن را از مجموع درآمد برداشت کرد. ولی اگر مجموع درآمدها با هم حساب شود می توان به صورت جمع درآمد محاسبه کرد و هزینه را از کل کم کرد. در هر صورت تفاوت در محاسبه زیان سرمایه یک شغل از سود شغل دیگر است نه در برداشت هزینه زندگی از کل درآمد. در اکثر موارد افرادی که مشاغل گوناگون دارند همه را به صورت یکجا محاسبه می کنند. بنا بر این خمس از لحاظ ساختاری با مالیات بر کل درآمد نسبت به مالیات تفصیلی مشابهت بیشتری دارد.

۵-۲- کسر هزینه ها

در مالیات بر کل درآمد، همانند خمس، کسورات مالیاتی از مجموع درآمد کسر می گردد و در مالیات تفصیلی، کسورات مالیاتی از یک منبع مالیاتی (با انتخاب مؤدی) کسر می گردد.

۵-۳- نرخ مالیاتی

نرخ های مالیاتی در مالیات تفصیلی برای هر منبع به طور جداگانه اعمال می شود و در نظام مالیات بر کل درآمد یک نرخ مالیاتی کلی (عموماً تصاعدی) اعمال می گردد. اگرچه ممکن است برخی از منابع دارای نرخ جداگانه ای باشند. البته خمس نرخ ثابت دارد و مالیات بر مجموع درآمد نیز می تواند نرخ ثابت داشته باشد.

۴- روش محاسبه مالیات و خمس

همانطور که قبلاً اشاره شد در سیستم مالیات تفصیلی انواع منابع درآمدی جدا جدا و تحت مقررات جداگانه مشمول مالیات می شوند و در مالیات بر مجموع درآمد تمامی درآمدهای مشمول مالیات یک-جا مبنای محاسبه مالیات قرار می گیرند. مطابق مفاد لایحه پیشنهادی، اشخاصی که جمع درآمد آنها از یک یا چند منبع از منابع مختلف اعم از معاف یا غیر معاف و یا مشمول نرخ مقطوع در یک سال مالیاتی بیش از مبلغ یک میلیارد (۱/۰۰۰/۰۰۰/۰۰۰) ریال باشد نسبت به کل درآمد حاصله پس از

کسر معافیت موضوع ماده ۸۴ این قانون، مشمول مالیات به نرخ مقرر در ماده ۱۳۱ این قانون خواهد بود.

جدول (۳)- نحوه محاسبه مالیات بر مجموع درآمد و خمس

خمس	مالیات بر مجموع درآمد
از منابع درآمدی مشمول خمس کسر می‌شود:	از منابع درآمدی مشمول مالیات کسر می‌شود:
۱- هزینه‌های شغلی	۱- هزینه‌های شغلی
۲- سایر هزینه‌ها در حدود عرف و شأن مودی	۲- سورات و معافیت‌های قانونی
درآمد مشمول خمس	درآمد مشمول مالیات
اعمال نرخ ۲۰ درصد	اعمال نرخ مالیات
خمس	مالیات

۵- خمس و مالیات بر درآمد اشخاص

خمس به مالیات بر درآمد اشخاص شباهت بیشتری دارد تا به مالیات بر درآمد خانوار. زیرا درآمد هر نفر به صورت مستقل مشمول خمس است. البته افراد خانواده به علت امکان تأخیر ادای خمس تا آخر سال مالی می‌توانند هزینه‌های زندگی را تقبل کنند و از این جهت مشابه مالیات بر مجموع درآمد خانوار می‌گردد؛ و یا آنکه درآمدهای خود را یک‌جا محاسبه کنند. در هر صورت امکان تطبیق با هر دو را دارد.

۶- قابلیت اجرایی

مالیات بر کل درآمد و خمس، نیازمند آگاهی کامل از منابع درآمدی و هزینه‌های افراد می‌باشد ولی مالیات تفصیلی به دلیل عدم دسترسی به اطلاعات درآمدی افراد طراحی می‌گردد و از این جهت ساده تر است.

۷- هدف از وضع مالیات و خمس

هدف خمس کسب درآمد برای امور ضروری عمومی و تأمین فقرا و نیازمندان و رفع فقر است و مالیات‌های متعارف دارای اهداف متفاوتی از جمله رفع فقر (توزیع درآمد) می‌باشند.

۸- هزینه‌های قابل کسر

در مالیات بر مجموع درآمد علاوه بر هزینه‌های شغلی، برخی از هزینه‌های زندگی از درآمد پایه کسر می‌گردد (همانند هزینه‌های پزشکی و درمانی موضوع ماده ۱۳۷) و در صورتی که دامنه این کسورات گسترش یابد مالیات بر مجموع درآمد به خمس نزدیک خواهد شد و در صورتی که دامنه

هزینه های قابل کسر (مؤونه) از منفعت سالانه محدود گردد خمس به مالیات بر مجموع درآمد نزدیک خواهد شد. در قوانین مالیاتی، هزینه هایی که به منظور کسب درآمد انجام شده است و قابل قبول باشند، محدود به مواردی است که در قوانین احصاء شده است و از این لحاظ دامنه هزینه های قابل قبول برای خمس وسیع تر می باشد.

جدول (۴)- برخی از هزینه های قابل کسر از درآمد مشمول مالیات در قانون مالیات های مستقیم

ماده قانونی	هزینه ها
۱۳۷	هزینه های درمانی پرداختی هر مؤذی بابت معالجه خود و یا همسر و اولاد و پدر و مادر و برادر و خواهر تحت تکفل در یک سال مالیاتی
۱۳۷	حق بیمه پرداختی هر شخص حقیقی به مؤسسات بیمه ایرانی بابت بیمه عمر و بیمه های درمانی
۱۳۷	در مورد معلولان و بیماران خاص و صعب العلاج علاوه بر هزینه های مذکور، هزینه مراقبت و توانبخشی آنان از درآمد مشمول مالیات معلول یا بیمار شخصی که تکفل او را عهده دار است نیز قابل کسر می باشد.
۱۶۵	در مواردی که براثر حوادث و سوانح از قبیل زلزله، سیل، آتش سوزی، بروز آفات و خشکسالی و طوفان و اتفاقات غیر متوجه دیگر به یک منطقه کشور یا به مؤذی با معدیان خاص خسارتی وارد گردد و خسارت وارد از طریق وزارت خانه ها یا مؤسسات دولتی یا شهرداریها یا سازمانهای بیمه و یا مؤسسات عام المنفعه جبران نگردد وزارت امور اقتصادی و دارائی می تواند معادل خسارت وارد از درآمد مشمول مالیات در آن سال و سوابت بعد کسر و نسبت به آن دسته از معدیان که بیش از ۵۰٪ اموال آنان در اثر حوادث مذکور از بین رفته است قادر به پرداخت بدھی های مالیاتی خود نمی باشند با تصویب هیئت وزیران تمام یا قسمتی از بدھی مالیاتی آنها را بخشوده با تقسیط طولانی نماید. آین نامه اجرائی این ماده توسط وزارت امور اقتصادی و دارائی تهیه و به تصویب هیأت وزیران خواهد رسید.
۱۷۲	۱۰۰ درصدوجوهی که به حساب های تعیین شده از طرف دولت به منظور بازسازی یا کمک و نظایر آن به صورت بالاعوض پرداخت می شود و همچنین وجوده پرداختی یا تخصیصی و یا کمک های غیر نقدی بالاعوض اشخاص اعم از حقیقی یا حقوقی جهت تعمیر، تجهیز و احداث و یا تکمیل مدارس، دانشگاهها و مراکز آموزش عالی و مراکز بهداشتی و درمانی و یا اردوگاههای تربیتی و آسایشگاهها و مراکز بهزیستی و کتابخانه و مراکز فرهنگی و هنری (دولتی).

ماخذ: قانون مالیات های مستقیم

از نظر فقه ای را که انسان برای بدست آوردن فایده می کند، از فایده کسر می شود و خمس ندارد و مخارجی که برای دستیابی به سود صرف می شود، مانند کرایه حمل و نقل، دلالی و امثال آن و حتی استهلاک ماشین آلات و ابزار کاری که جزو سرمایه است و با پول خمس داده خریداری شده، تمام آنها از درآمد سال برداشته می شود و خمس بقیه پرداخت می گردد.

اما در خمس علاوه بر هزینه های مربوط به تحصیل درآمد، «مؤونه» و هزینه های متعارف و در حد شان نیز قابل کسر است که شامل موارد ذیل است:

- هزینه های زندگی شخص؛ مانند: خوراک و پوشاسک، خانه مسکونی، وسایل زندگی، وسایل نقلیه، وسایل تحصیلی، رایانه، هزینه ازدواج و تهیه جهیزیه و ...؛
- پرداخت هدایا و بخشش ها؛ مانند: خیرات، صدقات، جوايز و ...؛
- مخارج سفر حج (واجب و مستحب)، سفر زیارت، گردش و تفریح؛
- حقوقی که بر عهده شخص است؛ مانند: دیه، غرامت و کفاره.

برخی از اقلام قابل کسر در خمس همانند پرداخت بدھی و قرض اساساً در مقررات مالیاتی به عنوان هزینه قلمداد نمی شوند.

۹-۵- معافیت ها و مشوق ها

در مقایسه منابع خمس و منابع مالیاتی مشخص شده در قانون مالیات های مستقیم، باید گفت که تمامی منابع قانون مالیات های مستقیم از جمله منابع معاف همانند کشاورزی و سود سهام دریافتی مشمول خمس می باشند. آنچه مشمول خمس نیست ارث و مهریه و عوض خلع است و در تعلق خمس به هدایا و جوايز و فوایدی که از طریق شغل بدست نمی آید و یا درآمد اشخاص حقوقی مورد اختلاف است. تفصیل موارد در جدول ۵ آمده است.

جدول (۵)- مقایسه منابع مالیات بر مجموع درآمد لایحه پیشنهادی و خمس ارباح مکاسب

مشمول خمس	مشمول مالیات بر مجموع درآمد	ماده قانونی	پایه مالیاتی
بله	بله	۵۳	درآمد اجارة املاک
بله	بله	۷۷	نقل و انتقال قطعی ساختمان های نوساز(درآمد حاصل از ساخت و فروش املاک)
بله	بله	۸۲	درآمد حقوق
بله	بله	۹۳	درآمد مشاغل
بله	بله	۹۳	درآمدهای ناشی از فعالیت های مضاربه در صورتی که عامل (مضارب) یا صاحب سرمایه شخص حقیقی باشد
نظر قطعی وجود ندارد	خیر	۱۰۵	درآمد اشخاص حقوقی
نظر قطعی وجود ندارد	خیر	۱۱۵	مالیات آخرین دوره عملیات اشخاص حقوقی که منحل می شوند
اختلاف نظر است	بله	۱۱۹	درآمد اتفاقی(درآمد نقدی و یا غیرنقدی که شخص حقیقی یا حقوقی به صورت بلاعوض و یا از طریق معاملات محاباتی و یا به عنوان جائزه یا هر عنوان دیگر از این قبیل تحصیل می نماید)
بله	بله	۱۴۳	سود ناشی از نقل و انتقال سهام و حق تقدم سهام شرکتها
بله	بله	۱۲۹	جمع درآمد ناشی از منابع مختلف
بله	بله	۸۱	درآمد کشاورزی
بله	بله	۱۰۵	سود سهام یا سهام الشرکه دریافتی
اگر زاید از سال نشاشد معاف است و گرنه اختلاف نظر است	بله	۱۲۷	الف : کمک های نقدی و غیرنقدی بلاعوض سازمان های خبریه یا عام المنفعه یا وزارت خانه ها یا مؤسسات دولتی و شرکت های دولتی یا شهرداریها یا نهادهای انقلاب اسلامی به اشخاص حقیقی غیر از مواردی که مشمول مالیات فصل حقوق است.

مشمول خمس	مشمول مالیات بر مجموع درآمد	ماده قانونی	پایه مالیاتی
اگر زاید از سال نباشد معاف است و گر نه اختلاف نظر است	بله	۱۲۷	ب : وجهه یا کمک های مالی اهدایی به خسارت دیدگان جنگ، زلزله، سیل، آتش سوزی و یا حوادث غیرمتوجه دیگر
بله	بله	۱۲۷	ج : جوایزی که دولت برای ترویج صادرات و تولید و خرید محصولات کشاورزی پرداخت می نماید
معاف است اگر در ازای کار نباشد	بله	۱۳۹	ز؛ درآمد اشخاص از محل وجهه برقیه ولی فقیه، خمس و زکات
بله	بله	۱۳۶	وجوه پرداختی باست بیمه عمر از طرف مؤسسات بیمه
معاف	بله	۱۴۴	جهیزیه منقول و مهریه اعم از منقول و غیرمنقول
در مورد جوایز اختلاف است ولی درآمد حاصل از حق معنوی خمس دارد	بله	۱۴۴	جوایز علمی و بورس های تحصیلی و همچنین درآمدی که باست حق اختراع یا حق اکتشاف عاید محترعان و مکتشفان می گردد
در مورد جوایز اختلاف است البته اوراق قرضه حرام است و درآمد و سود آن به ملکیت در نمی آید	بله	۱۴۵	جوایز متعلق به اوراق قرضه دولتی و استاد خزانه
در مورد جوایز اختلاف است	بله	۱۴۵	سود یا جوایز متعلق به حسابهای پس انداز و سپرده های مختلف نزد بانکهای ایرانی یا مؤسسات اعتباری غیر بانکی مجاز
بله	بله	۱۴۵	سود متعلق به سپرده های مربوط به کسور بازنشستگی و پس انداز کارمندان و کارگران نزد بانک های ایرانی در حدود مقررات استخدامی مربوطه
بله	بله	۱۴۵	سود و جوایز متعلق به اوراق مشارکت

۱۰-۵- اشخاص مشمول

در ماده یک قانون مالیات های مستقیم اشخاص زیر مشمول پرداخت مالیات می باشند:

- ۱- کلیه مالکین اعم از اشخاص حقیقی یا حقوقی نسبت به اموال یا املاک خود واقع در ایران.
- ۲- هر شخص حقیقی ایرانی مقیم ایران نسبت به کلیه درآمدهایی که در ایران یا خارج از ایران تحصیل می نماید.
- ۳- هر شخص حقیقی ایرانی مقیم خارج از ایران نسبت به کلیه درآمدهایی که از ایران تحصیل می کند.
- ۴- هر شخص حقوقی ایرانی نسبت به کلیه درآمدهایی که در ایران یا خارج از ایران تحصیل می نماید.
- ۵- هر شخص غیر ایرانی (اعم از حقیقی یا حقوقی) نسبت به درآمدهایی که در ایران تحصیل می کند.

در مورد خمس، افراد حقیقی و مسلمان خمس را پرداخت می کنند ولی در هر کشوری که خمس به صورت قانون دولتی درآید بالطبع اختصاص به افراد تبعه همان کشور دارد. در مورد افراد حقوقی اختلاف نظر وجود دارد. گرچه وضع مالیات به میزان خمس اشکال ندارد. افراد غیر مسلمان- ایرانی یا غیر ایرانی- و یا افراد مسلمانی که معتقد به خمس ارباح مکاسب نیستند نیز می توان به میزان خمس از آنان مالیات گرفت. اموال افراد صغیر مشمول خمس است و از این جهت فرقی نمی کند.

۱۱-۵- سال مالی

در قانون شرع، پرداخت خمس زمانی واجب و غیر قابل تأخیر است که سال خمسی بگذرد، فرد می تواند سال شمسی را ملاک قرار دهد. با توجه به اینکه برای سهولت اجرا یکسان بودن شروع سال لازم است با اجازه حاکم شرع و در صورت عدم زیان سال همه افراد می توانند یکسان شود. در قوانین مالیاتی نیز سال مالیاتی مطابق ماده ۱۵۵ ق.م « عبارت است از یک سال شمسی که از اول فروردین ماه هر سال شروع و به آخر اسفند ماه همان سال ختم می شود ».

۱۲-۵- مواعد پرداخت

در مقررات مالیاتی، موعد پرداخت مالیات در خصوص عموم منابع، چهار ماه شمسی پس از سال مالی می باشد. اما مؤدیان مالیاتی می توانند از طریق تهیه قبوض پیش پرداخت مالیاتی^۱ (سازمان امور مالیاتی کشور تاکنون چنین قبوضی را برای استفاده مؤدیان تهیه و عرضه نکرده است) و پرداخت علی الحساب (مواد ۱۶۳ و ۱۹۰ ق.م) جهت پرداخت پیش از موعد مالیات خود اقدام نمایند، اما در خصوص خمس چنین امری وجود ندارد و بلافاصله بعد از گذشت سال و یا معلوم شدن منفعت، باید پرداخت شود.

۱۳-۵- جبران زیان از محل سایر منابع

فقهای متاخر در خصوص کسب درآمد از چند منبع مختلف عموماً معتقدند که چنانچه در هر منبع ، دخل و خرج و حساب صندوق جداگانه باشد می باید منافع همان رشته و منبع جداگانه محاسبه و خمس آن پرداخت شود اما اگر حساب صندوق و دخل و خرج یکی باشد می باید همه منافع را یکجا محاسبه و پس از کسر مؤونه خمس آن را پرداخت نماید. در لایحه پیشنهادی، در محاسبه مالیات بر مجموع درآمد زیان یک منبع از سود منابع دیگر قابل کسر می باشد.

۱۴-۵- انتقال زیان به سال بعد

در مقررات مالیاتی زیان عموماً با شرایطی به درآمدهای سال های بعد قابل انتقال می باشد ولی در خمس چنین نیست. اگر در یک سال منفعتی نبرد، نمی تواند مخارج آن سال را از منفعتی که در سال بعد می برد کسر نماید.

۱۵-۵- تقسیط بدھی مالیاتی

در مقررات مالیاتی (ماده ۱۶۷ ق.م) برای مؤدیانی که قادر به پرداخت بدھی مالیاتی خود اعم از اصل و جریمه بطور یکجا نیستند امکان تقسیط بدھی مالیاتی پیش بینی شده است. اما در خمس افراد بعد از کسر مؤونه مشمول خمس می گرددند لذا می توان فرض کرد که از توانایی پرداخت خمس برخوردار هستند. از طرفی دیگر مطابق نظر فقهاء کسی تا خمس مالش را ندهد نمی تواند در آن مال تصرف کند

^۱ - ماده ۱۶۶ : سازمان امور مالیاتی کشور می تواند قبوض پیش پرداخت مالیاتی تهیه و برای استفاده مؤدیان عرضه نماید. قبوض مذکور با نام و غیرقابل انتقال بوده و در موقع واریز مالیات مؤدی مبلغ پیش پرداخت به اضافه دو درصد آن به ازای هر سه ماه زود پرداخت از بدھی مالیاتی مربوط کسر خواهد شد.

اگر چه قصد دادن خمس را داشته باشد و اگر که خمس بدھکار است نمی‌تواند آن را به ذمه بگیرد یعنی خود را بدھکار اهل خمس بداند و در تمام مال تصرف کند و چنانچه تصرف کند و آن مال تلف شد، باید خمس آن را بدهد و لی این امکان دارد با اجازه حاکم شرع پرداخت خمس را به تأخیر بیندازد.

۱۶-۵- مرور زمان مالیاتی

مطابق ماده ۱۵۷ ق.م.، مرور زمان مالیاتی پیش بینی شده است و پس از گذشتن مهلت قانونی جهت رسیدگی، مالیات متعلق قابل مطالبه نخواهد بود و در تبصره ۹ ماده ۲۵ لایحه پیشنهادی، مرور زمان مالیاتی در خصوص مالیات بر مجموع درآمد ده سال از تاریخ انقضای مهلت تسلیم اظهارنامه است. خمس افراد حتی پس از مرگ نیز باید قبل از تقسیم ارث پرداخت گردد.

۱۷-۵- ضمانت های اجرایی

در حال حاضر ضمانت اجرایی پرداخت خمس، ایمان افراد به اسلام است. البته فرد باید آن را به قیمت روز بپردازد مگر آن که با اجازه یا دستگردان آن را به بدھی ثابت تبدیل نموده باشد. ولی در قوانین مالیاتی ضمانت های مختلفی جهت انجام تکالیف مؤدیان پیش بینی شده است که عبارتند از: جریمه تأخیر در پرداخت مالیات (ماده ۱۹۰ ق.م.)، جریمه عدم تسلیم اظهار نامه (ماده ۱۹۲ ق.م.)، جریمه عدم تسلیم ترازنامه و حساب سود و زیان یا عدم ارائه دفاتر (ماده ۱۹۳ ق.م.)، جلوگیری از خروج بدھکاران مالیاتی از کشور (ماده ۲۰۲)، وصول مالیات از طریق عملیات اجرایی (ماده ۲۱۱ ق.م.)، علاوه بر آن مشوق هایی نیز جهت انجام تکالیف قانونی (ماده ۱۹۰ و ماده ۱۸۹ ق.م.) برای مؤدیان در نظر گرفته شده است. در تبصره ۱۰ ماده ۲۵ لایحه پیشنهادی، علاوه بر تعلق جرائم و مجازات های مقرر در این قانون، عدم انجام تکلیف مربوط به مالیات بر مجموع درآمد، موجب محرومیت از حقوق اجتماعی نیز می گردد.

اما در مورد خمس مسأله فرق می کند زیرا ابتدا باید مطمئن شد فرد، بدھکار خمس است. به علاوه خمس به صورت دین در می آید و جریمه مطرح نیست، مگر بحث شرط التزام را بپذیریم و یا تأخیر به علت تورم زیاد باعث زیان شدید شود.

۱۸-۵- شیوه های پرداخت

پرداخت مالیات اساساً به صورت نقدی می باشد و در صورت عدم همکاری مؤدی، وصول مالیات از طریق توقیف اموال منقول یا غیرمنقول و فروش آنها صورت می گیرد. در خمس بستگی به جنس پس

انداز دارد اگر کالا مازاد بود خمس همان، بدھی فرد است و البته می تواند آن را تبدیل به پول نقد کند.

۱۹-۵- تکالیف مؤدیان

در مقررات مالیاتی جهت تشخیص صحیح مالیات، تکالیف متعددی مقرر شده است که از جمله می توان به نگهداری دفاتر، استناد و مدارک حساب، استفاده از وسایل، روشهای، صورت حسابها و فرم هائی که سازمان امور مالیاتی کشور جهت نگاهداری حساب برای هر گروه از آنان ضروری تشخیص دهد، کسر مالیات های تکلیفی، ارائه دفاتر و همچنین اصل یا رونوشت استناد مربوط و هر گونه اطلاعات مربوط به درآمد یا مشخصات سایر مؤدیان و تسلیم اظهارنامه اشاره نمود. در خمس اساس کار بر اعتماد افراد و خود اظهاری است.

۲۰- استرداد

اداره امور مالیاتی مؤظف است در هر مورد که به علت اشتباه در محاسبه، مالیات اضافی دریافت شده است و همچنین در مواردی که مالیاتی طبق مقررات این قانون قبل استرداد می باشد، وجه قابل استرداد را از محل وصولی جاری ظرف یک ماه به مؤدی پرداخت کند (ماده ۲۴۲ ق.م.م). این امر در مورد خمس هم کاملاً صدق می کند.

۲۱-۵- مسؤولیت تضامنی در پرداخت مالیات

در مواردی که اشخاص متعدد مسئول پرداخت مالیات شناخته می شوند، ادارات امور مالیاتی حق دارند برای وصول مالیات به همه آنها مجتمعاً یا به هریک به طور جداگانه مراجعه کنند (ماده ۱۶۲ ق.م.م) و کسانی که مطابق مقررات این قانون مکلف به پرداخت مالیات دیگران می باشند و همچنین هر کس که پرداخت مالیات دیگری را تعهد یا ضمانت کرده باشد و کسانی که در اثر خودداری از انجام تکالیف مقرر در این قانون مشمول جریمه ای شناخته شده اند در حکم مؤدی محسوب و از نظر وصول بدھی طبق مقررات قانونی اجرای وصول مالیاتها با آنان رفتار خواهد شد (ماده ۱۸۲ ق.م.م). قبلاً ذکر شد که خمس به درآمد شخص به صورت جداگانه تعلق می گیرد.

۲۲-۵- مرجع رسیدگی به اختلافات مالیاتی

مرجع رسیدگی به هر گونه اختلافاتی که در تشخیص مالیاتها بین اداره امور مالیاتی و مؤدی ایجاد شود هیئت حل اختلاف مالیاتی می باشد مگر مواردی که به موجب مقررات سایر مواد این قانون مرجع

رسیدگی دیگری تعیین شده باشد (ماده ۱۷۰ ق.م.). با توجه به اختیاری بودن پرداخت خمس این امر منتفی است.

۲۳-۵- حق تقدم سازمان در وصول مالیات

سازمان امور مالیاتی کشور برای وصول مالیات و جرائم متعلق از مؤدیان و مسئولان پرداخت مالیات نسبت به سایر طلبکاران به استثنای صاحبان حقوق نسبت به مال مورد وثیقه و مطالبات کارگران و کارمندان ناشی از خدمت حق تقدم خواهد داشت (ماده ۱۶۰ ق.م.). خمس واجب مالی است و پس از کسر هزینه کفن و دفن و قبل از ارث باید پرداخت شود و مانند سایر بدھی‌ها است و مقدم بر دیگر بدھی‌ها به مردم و یا دولت نیست.

۶- نتیجه گیری و ارائه پیشنهادات

خمس، کلیه ساختارهای مورد نیاز مالیات بر کل درآمد (بدون توجه به ملاحظات اجرایی) را دارا می‌باشد و می‌تواند جایگزین مالیات بر درآمد اشخاص / خانوار باشد. تفاوت عمد آن محدود بودن معافیت‌ها و گستردگی بودن هزینه‌های قابل قبول می‌باشد. گستردگی بودن پایه خمس (هر نوع منفعت کسب) و محدود بودن معافیت‌ها می‌تواند نگرانی عدم تکافوی خمس جهت تأمین درآمدهای دولت را مرتفع نماید، اگرچه این موضوع نیاز به بررسی دارد.

به منظور عملیاتی نمودن هزینه‌های قابل قبول، می‌توان برای هریک از دهک‌های درآمدی سقفی از هزینه‌های قابل قبول را تعیین نمود. راهکار دیگر قبول هزینه‌ها تا سقف خط فقر می‌باشد. مالیات بر مجموع درآمد عموماً به لحاظ ملاحظات مربوط به توزیع درآمد با نرخ‌های تصاعدی همراه است و آثار اعمال نرخ ۲۰ درصد باید از جهت کارایی سیاست‌های مالی دولت سنجیده شود. اگر برقراری نظام خمس در اولویت قرار گیرد، اجرای آن نیازمند یک سیستم جامع اطلاعاتی از درآمد و هزینه افراد و خانوارها می‌باشد و دارای پیچیدگی‌هایی است که ممکن است گرچه با توجه به نظام مالیاتی کنونی امکان پذیر نباشد و تجربه مالیات بر مجموع درآمد تکرار گردد، ولی با تحول در سیستم آماری درآمدی کشور این امر قابل تحقق است.

فهرست منابع

۱. امام خمینی، تحریر الوسیله، النجف الاشرف، مطبعه الاداب. بی‌تا.
۲. پژویان، جمشید (۱۳۸۹)، اصلاحات ساختاری در نظام مالیاتی و جایگاه آن در برنامه پنجم توسعه، سازمان امور مالیاتی کشور، معاونت برنامه ریزی و فناوری اطلاعات.
۳. پژویان، جمشید (۱۳۸۳)، چالش‌های نظام مالیاتی در اقتصاد ایران، مجله مجلس و پژوهش شماره ۴۵، زمستان.
۴. پژویان، جمشید (۱۳۷۵)، نگرشی بر چارچوب نظریه‌های اقتصادی مالیاتها، مجله حسابدار شماره ۱۱۵.
۵. تاش، محمد (۱۳۹۰)، ویژگی‌های نظام مالیات بر درآمد در ایران، هفته نامه خبری-تحلیلی برنامه، سال نهم.
۶. رضایی، ابراهیم (۱۳۸۸)، نقش مشوق‌ها و نرخ‌های مؤثر مالیاتی در پویایی‌های سرمایه‌گذاری: رویکرد کلان اقتصادی، فصلنامه تخصصی مالیات (پژوهشنامه مالیات) شماره ۷، سازمان امور مالیاتی کشور، تهران.
۷. رضایی دوانی، مجید (۱۳۸۹)، مقدمه‌ای بر مالیه عمومی در اسلام؛ تهران، سمت و دانشگاه مفید.
۸. رضایی، مجید (۱۳۸۲)، مالیات‌های حکومتی: مشروعيت یا عدم مشروعيت، نامه مفید، شماره ۳۵، فروردین واردیبهشت.
۹. رضایی مجید و سعید فراهانی و علی معصومی نیا (۱۳۷۹)، نظام مالی دولتها مسلمان از ظهور اسلام تا قرن چهارم هجری، مجموعه مقالات نظام مالی اسلام، تهران، پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی.
۱۰. رضایی، مجید (۱۳۸۸)، ویژگی‌های منابع مالی دولت اسلامی و اثر آن بر سرمایه‌گذاری اقتصادی، مجموعه مقالات اولین همایش مالیات‌های اسلامی، انتشارات دانشگاه مفید، بهار.
۱۱. رفیعی آنانی، عط الله (۱۳۹۰)، تجزیه و تحلیل آثار اقتصادی خمس به عنوان یک نرخ مالیاتی در نظام اقتصادی اسلام، مجموعه مقالات سومین همایش مالیات‌های اسلامی، انتشارات دانشگاه مفید، تابستان.

۱۲. زایر آیت و نیکی اسکویی کامران (۱۳۸۸)، مالیات بر درآمد خانوار، سازمان امور مالیاتی کشور، معاونت برنامه ریزی و فناوری اطلاعات.
۱۳. زهی، نقی و شهرزاد محمدخانلی (۱۳۹۰)، بررسی عوامل مؤثر در مالیات‌های اسلامی به عنوان یکی از اهرم‌های رشد و توسعه اقتصادی، مجموعه مقالات سومین همایش مالیات‌های اسلامی، انتشارات دانشگاه مفید، تابستان.
۱۴. سازمان امور مالیاتی کشور (۱۳۹۱)، راهنمای نظام مالیاتی ترکیه، مترجم محبوبه زمانیان، گزارش منتشر نشده.
۱۵. سازمان امور مالیاتی کشور (۱۳۹۱)، راهنمای نظام مالیاتی کره جنوبی، مترجم محسن حسنی، گزارش منتشر نشده.
۱۶. سید نورانی، سید محمد رضا و موسوی بروودی سید مهدی (۱۳۸۹)، جایگزینی خمس و زکات به عنوان بخشی از درآمد مالیاتی، مجموعه مقالات دومین همایش مالیات‌های اسلامی، دانشگاه مفید قم، پاییز.
۱۷. عبیری، حمید رضا (۱۳۸۹)، بررسی تطبیقی احکام خمس و زکات با قوانین مالیاتی ایران، پایان نامه کارشناسی ارشد رشته فقه و مبانی حقوق دانشگاه قم دانشکده الهیات و معارف اسلامی، زمستان.
۱۸. فرقان دوست حقیقی، کامبیز و رسول یاری (۱۳۸۶)، بررسی عوامل لغو مالیات بر مجموع درآمد و امکان سنجی برقراری مجدد آن و تعیین مکانیزم وضع مالیات بر مجموع درآمد، پژوهشنامه اقتصادی، بهار.
۱۹. قانون مالیات‌های مستقیم مصوب ۱۳۸۰.
۲۰. قائی، محمد (۱۳۹۰)، نسبت بین واجبات مالی اسلام و مالیات‌های متعارف در اهداف و مقاصد، مجموعه مقالات سومین همایش مالیات‌های اسلامی، انتشارات دانشگاه مفید، تابستان.
۲۱. کاشیان، عبدالحمد و احمد شعبانی (۱۳۹۰)، اثر باز توزیعی خمس و زکات بالقوه بر ضریب جینی ایران با رویکرد خط فقر اسلامی و ضرورت توجه به آن‌ها در نظام مالیاتی، مجموعه مقالات سومین همایش مالیات‌های اسلامی، انتشارات دانشگاه مفید، تابستان.

۲۲. کیاءالحسینی، سیدضیاءالدین (۱۳۸۸)، تأثیر خمس ارباح مکاسب بر توزیع درآمد مطالعه موردى ۱۳۶۵-۱۳۸۴، مجموعه مقالات همايش ماليات‌هاي اسلامي، انتشارات دانشگاه مفيد، بهار.
۲۳. گيلک حکيم آبادي، محمدتقى (۱۳۷۹ الف)، امكان جايگريني ماليات بر در آمد با خمس و تبيين آثار آن بر برخى متغيرهای اقتصاد کلان، پایان نامه دكترى دانشگاه تهران، دانشکده اقتصاد.
۲۴. گيلک حکيم آبادي، محمد تقى (۱۳۷۹ ب)، تحليل مقايسه اى آثار توزيعي ماليات بر درآمد در اسلام و نظام ماليات بر درآمد در ايران، مجله تحقیقات اقتصادی، شماره ۵۷، پايز و زمستان.
۲۵. گيلک حکيم آبادي، محمد تقى (۱۳۸۹)، ارزیابی نقش بازتوزيع ماليات‌هاي مستقيم ماليات‌هاي اسلامی در برابر ماليات‌هاي متعارف، مجموعه مقالات دومین همايش ماليات‌هاي اسلامي، دانشگاه مفيد قم، پايز.
۲۶. گيلک حکيم آبادي، محمد تقى (۱۳۸۸)، مقايسه وجوده شرعی (زکات و خمس) با ماليات، مجموعه مقالات همايش ماليات‌هاي اسلامي، انتشارات دانشگاه مفيد.
۲۷. لايحه اصلاح قانون ماليات هاي مستقيم ۱۳۹۱.
۲۸. ليونز، سوزان، «فرهنگ اصطلاحات مالياتي بين الملل»، مترجم محمد توكل، دانشکده امور اقتصادي، چاپ اول، ۱۳۷۹.
۲۹. مصباحی مقدم، غلامرضا و همکاران (۱۳۹۰)، جستاري فقهی - تاریخی در رابطه با مالکیت و مصارف منابع درآمدی دولت اسلامی: دلالتهایی برای اصلاح نظام ماليات و يارانه در کشور، مجموعه مقالات سومين همايش ماليات‌هاي اسلامي، انتشارات دانشگاه مفيد، تابستان.
30. OECD (2008), consultaion paper summary, Australians future tax system personal income tax.